

Bir şeyden her şey yapar hem her şeyden bir tek şey yapar.

Bak şu kâinat bostanına, şu zeminin bağına, şu semanın yıldızlarla yaldızlanmış güzel yüzüne dikkat et! Göreceksin ki bir Sâni'-i Zülcelal'in, bir Fâtır-ı Zülcemal'in o serilmiş ve serpilmiş masnuattan her bir masnû üstünde Hâlık-ı külli şey'e mahsus bir sikkesi ve her bir mahluku üstünde Sâni'-i külli şey'e has bir hâtemi ve kalem-i kudretin birer menşuru olan sahaif-i leyl ve nehar, yaz ve baharda yazılan tabakat-ı mevcudat üstünde taklit kabul etmez bir turra-i garrası vardır. Şimdi o sikkelerden, o hâtemlerden, o turralardan numune olarak birkaçını zikredeceğiz.

Mesela, hesapsız sikkelerinden, hayat üzerinde koyduğu çok sikkelerinden şu sikkeye bak ki "Bir şeyden her şey yapar hem her şeyden bir tek şey yapar." Çünkü nutfe suyundan ve hem içilen basit bir sudan, hesapsız aza ve cihazat-ı hayvaniyeyi yapar. İşte bir şeyi her şey yapmak elbette bir Kadîr-i Mutlak'ın işidir. Hem yenilen hadsiz taamlardan -o taam ise hayvanî olsun, nebatî olsun- o müteaddid maddeleri, has bir cisme kemal-i intizam ile çeviren ve ondan mahsus bir cilt nesceden ve ondan basit cihazları yapan elbette bir Kadîr-i külli şey'dir ve Alîm-i Mutlak'tır.

Evet, Hâlık-ı mevt ve hayat, şu destgâh-ı dünyada, hikmetiyle hayatı öyle bir kanun-u emriye-i mu'ciz-nüma ile idare ediyor ki o kanunu tatbik ve icra etmek; bütün kâinatı kabza-i tasarrufunda tutan bir zata mahsustur.

İşte eğer aklın sönmemiş ise kalbin kör olmamış ise anlarsın ki bir şeyi kemal-i suhulet ve intizamla her şey yapan ve her şeyi kemal-i mizan ve intizamla sanatkârane bir tek şey yapan, her şeyin Sâni'ine has ve Hâlık-ı külli şey'e mahsus bir sikkedir.

Mesela, görsen hârika-pîşe bir zat, bir dirhem pamuktan yüz top çuha ve ipek veya patiska gibi mütenevvi sair kumaşları o tek dirhem pamuktan nescetmekle beraber; helva, baklava gibi çok taamları dahi ondan yapıyor. Sonra görsen ki o zat, demiri ve taşı, balı ve yağı, suyu ve toprağı avucuna alır, bir güzel altın yapar. Elbette kat'iyen hükmedeceksin ki o zat, öyle kendine has bir sanata mâliktir; bütün anâsır-ı arziye, onun emrine musahhar ve bütün mevalid-i türabiye, onun hükmüne bakar.

Evet, hayattaki tecelli-i kudret ve hikmet, bu misalden bin derece daha acibdir. İşte hayat üstündeki çok sikkelerden bir tek sikke...